

ЗА ВЪЗРАСТОВАТА РАЗЛИКА МЕЖДУ ОТЕЦ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И ХАДЖИ ВЪЛЧО ОТ БАНСКО, ПРЕДСТАВЕН КАТО НЕГОВ БРАТ

Мария Деянова

Най-активната защитница на тезата, че Паисий Хилендарски е родом от с. Банско, Разложко, е Ек. Бояджиева от гр. Банско, автор на две полемични статии и книгата „Банско и Атон. Мисията на хаджи Вълчо, брата на Паисий Хилендарски, пред прага на Българското възраждане” (2002 г.). С цитати от архивите на Хилендарския манастир (най-показателният от които липсва във факсимилно издадената от Б. Райков „Хилендарска кондика от XVIII в.”), примесвайки в тях сведение от предание, чийто източник е разговор в Зографския манастир с анонимен почти стогодишен монах, тя се стреми да докаже, че Паисий е „родственик” на хаджи Вълчо (вж. в-к „Про и анти” от ноември 2001 г. и СБНУНК т. 48 (1954 г.)). Версията, че двамата пък са братя, се опира на личното сведение на Паисий, че по-старият с двадесет години от него игумен Лаврентий е негов брат „от една майка” и на следния запис от „Хилендарската кондика”: „Лето 1756 днь 8 окт. Какво е дошелъ съсъ брата си духовника Лаврентие киръ хаджи Влча, та обеща да е ктиторъ и даде одиа капоро грош/а/ 300” и т. н.

В аналитичната статия „Към въпроса за родното място на Паисий” в сп. Литературна мисъл 1962/2 специалистът по стара и възрожденска литература Боньо Ангелов пита: „Защо такова родство се сочи между х. Вълчо и Лавренти, а се премълчава спрямо Паисий?” (с. 149) Изброявайки таксидиотските пътувания на Лаврентий, Б. Ангелов сочи, че в записите този Лаврентий е назован по 5 различни начина (*духовник Лаврентие, духовник Лаврентии ирмонах, кир проигумен Лаврентий, духовник кир проигумен Л., кир проигумен Л. Хилендарски*) и заключава: „Тези няколко назовавания дават известно основание да се допуска, че тук става дума най-малко за двама Лаврентиевци.” (с. 149) В течение на четиринайсет години един монах би трябвало да е изпращан на път и довеждал поклонници от осемнадесет селища! При това през тоя период (1750 г. – януари 1765 г.) Паисиевият брат е бил поне веднъж (1762 г.) и игумен! Б. Ангелов продължава да пита: „Възможно ли е едно и също лице, при онези превозни средства и при неспокойните дни на робството, до потегли от Хилендар, да дойде в Котел, да вербува поклонници и да се завърне отново в Хилендар в продължение на 40 дни (30.10.1750 - 10.12.1750) без всякаква почивка след предишното му завръщане от Ловеч (30.10)?” Логичното му заключение е: „Твърде вероятно е в Хилендар да има повече монаси, носещи името Лаврентий, особено когато става дума за по-значителен период.” (с. 148) Че повторение на монашеското име е било възможно, Б. Ангелов доказва със записи от кондиката: в 1794 г. Павел Граматик от София станал монах под името иерей Паисий Граматик, „въпреки същата кондика да говори за монах хаджи Паисий, който починал чак през 1798 г.” (с. 150) И на въпроса защо не се споменава за родство между х. Вълчо и Паисий отговаря: „Една от причините за това премълчаване ще да е простото обстоятелство, че този Паисий не е бил брат на Лаврентий, брата на х. Вълчо.” (с. 150)

Тази конкретно аргументирана критика на банската теза се игнорира или омаловажава от Ек. Бояджиева така, както голямата студия на акад. Ив. Снегаров против езиковата идентичност на банския говор и „характерните диалектизми” (Райков) в „История славянобългарска” дори не е посочена в голямата библиография към книгата ѝ!

В последна сметка възможността х. Вълчо да бъде рожден брат на Паисий Хилендарски зависи от преценката на видимата възраст на х. Вълчо според ктиторския

му портрет в параклиса „Св. Иван Рилски” в Хилендарския манастир (1757 г.). Внимателното вглеждане в различните начини, по които авторката третира тоя въпрос, ни показва противоречиво и произволно тълкуване. От една страна тя одобрява мнението на повечето изкуствоведи, които са видели портрета, че той е „изработен наживо” и че живописецът го е обрисувал напълно достоверно, „това е реалистичен портрет” (Банско и Атон, с. 122). Същевременно опонира на Бож. Райков (Известия на НБКМ, т. 18, г. ..., с. 32) относно тълкуването му на възрастта на ктитора като напреднала: Той само „изглежда в напреднала възраст, въпреки че през 1757 г. той би

трябвало да е бил към 50-годишен” (с. 120). Защото според авторката той е роден в 1710 г. – една произволна дата, основана на допускането „с резерви” (за които после забравя!), че баща му е роден около 1680 г. При това се приема без доказателства, че Вълчо е роден след Лаврентий (р. 1702 г.). И така, според Ек. Бояджиева на портрета е 47-годишен мъж. Само че Михаил Ковачев (привърженик на банската теза за родното място на преп. Паисий Хилендарски, както знаем) признава: „... малко прегърбен, очите му са слабо хлътнали, но са запазили своя блясък <...> енергичен човек, макар и вече възрастен” (цит. по Ив. Ненов, Истината за родното място на Паисий Хилендарски. С., 2003 г., с. 49). Тук ние прибавяме: със силно хлътнали страни, удължил се по старчески нос, белоснежна коса

и дори наполовина побелели вежди (а веждите обикновеино белеят последни и никога – у 47-годишните!). Колкото до енергичния поглед на изразителните очи (с. 120), важно е да имаме предвид мнението на изкуствоведа Ат. Божков, специалист по средновековна иконопис, че „образът на х. Вълчо не се отделя от общия стил на целия ансамбъл” в параклиса (цит. по Ек.Б., с. 117). А е известно, че в иконописната стилистика очите на светеца се изписват уголемени, със силен поглед, насочен към зрителя, защото в тях е съсредоточена неговата духовна енергия и те са органът на психологическо въздействие върху богомолеца. За влиянието на иконописния стил говори и схематичния рисунък на лявата ръка без дори загатнати стави.

За противоречията в авторското тълкуване ще се ограничим до следното. В 1764 г. х. Вълчо дарил средства за строеж на цяла църква в двора на Зографския манастир и тогава той „наближавал шейсетте”. Но това значи, че в годината на портрета 1757 той не е могъл да бъде на 47 г., а поне на 51 г. И вече наистина звучи смехотворно опитът да ни се внуши по-ранна възраст на дарителя чрез преценката, че когато се отдал на „грандиозни благотворителни дела” в Хилендар и Зограф, той „наближил на попрището жизнено средата” (с. 104).

В общоприетата от геронтолозите класификация на човешките възрастови групи като „напреднала” се окачествява възрастта между 60 и 75 години (Ст. Бизев. Старееене, старост, дълголетие. С., 1985 г.). Поради доста различаващите се преценки на анкетираните от нас лица (един от работещите с понятието „видима възраст” лекари – неврологът д-р Ив. Рангелов даде на х. Вълчо 75 – 80 г., художникът – фотограф Мл. Катранджиев – около 70 г., други – над 60 г.), тук вземаме средната „напреднала възраст” от 67 – 68 г. Тъй като в същата 1757 г. Отец Паисий е бил най-много на 35 г. (защото смятат, че посочената от самия него в Послесловието на „Историята” възраст

от 40 г. в 1762 г. е закръглена), х. Вълчо се оказва по-стар от Паисий с тридесет и три години. Можем да приемем, че майката е била омъжена на 17 г. (днешната акселерация не е била такъв фактор в края на XVII в. в селска и робска България) и тя е родила Вълчо на 18 г., а след 33 – 34 години – бъдещия Паисий на 51 – 52 г. Но – да надникнем в един съвременен гинекологичен наръчник. Според статистическите данни за Европа „средната възраст на менопаузата е 51 г.“, при което предхождащото намаляване на плодовитостта е постепенно. При жените от „южноевропейската раса“ обаче е установен „късен пубертет и ранна менопауза“ (вж. Женското тяло. Под ред. на М. Дойлс. С., 2003 г., с. 206 – 207). Така че с висока степен на вероятност можем да заключим, че в южноевропейската ни земя възрастта над 50 г. на една селянка е била неправдоподобна детеродна възраст.